



РОЛЯТА НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКИ ЗА ПЪЛНОЦЕННАТА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ТРАНСПОРТНИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ С ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Мария СЛАВОВА-НОЧЕВА
mslavovanocheva@abv.bg

Доц. д-р Мария Славова-Ночева, Ръководител катедра „Хуманитарни науки и чужди езици“, Висше транспортно училище «Тодор Каблешков», София
БЪЛГАРИЯ

Резюме: Докладът представя някои проблеми, отнасящи се до значението на икономиката и икономическите знания за ефективна професионална реализация на транспортните специалисти с висше образование. Специално място се отделя на новите изисквания, свързани с икономиката на знанието, обоснована в Лисабонската стратегия. В съответствие с това се подчертава необходимостта от по-високо равнище на икономическата подготовка на транспортните кадри с университетски образователно-квалификационни степени.

Ключови думи: икономика, икономически знания, образование, Лисабонска стратегия.

Икономическата наука, която принадлежи към обществените науки, се стреми да обясни икономическите събития и явления и да определи действащите закономерности. Тя е призвана да формира адекватни теоретични основи за разбиране и осмисляне на икономическите взаимодействия. Освен това тя преследва както чисто познавателни стойности (позитивна наука), така и изработването конкретно на приложни управленски предписания (нормативна наука). Критерий за жизнеността на дадена икономико-теоретична позиция е възможността за предвиждане на процесите и за формирането на ефективни управленски решения.

Голямо е разнообразието от теоретични опити за обяснение на икономическите процеси. Всяко ново теоретично

обяснение е своеобразно отрицание на предходното. Заедно с това, старото периодично напомня за себе си. Обликът на съвременната икономическа мисъл се формира чрез адаптиране към променящите се условия при спазване на изискването за приемственост и за устойчивост на теоретичните концепции.

Статутът и съдържанието на икономическата наука е многоаспектен и е предмет на дискусии и спорове.

- За икономиката като наука и като стопанство.

Терминът икономика в българския език е идентичен с термина „стопанство“. Той се използва полисемантично - за означаване на икономиката като стопанство и на икономиката като наука. В английския език се използват две

отделни думи – еconomics (икономиката като наука) и еconomy (икономиката като стопанство). Във френския език също се използва една дума – économie - за изразяване (обозначаване) както на икономическата теория, така и на стопанския живот.

Икономиката има отношение към много аспекти на нашето съществуване и света в който протича животът ни. Тя е вълнуваща, макар и пълна с предизвикателства.

Икономиката като стопанство е система, която преобразува ресурсите в продукция, специфична система за поведение на хората, за избор между различни алтернативи в условията на оскъдност (ограниченост) на ресурсите. Предизвикателствата пред икономиката произтичат от оскъдността на ресурсите. Обществото е изправено винаги пред избор: какви блага да произвежда, за да задоволи предпочитаните човешки потребности. Индивидите също са изправени пред избор, предизвикан от ограничеността на ресурсите. Затова икономиката като стопанство представлява институционална структура, чрез която индивидите и обществото съгласуват своите многообразни потребности или желания. Тя най-общо представя съвкупностите от стопански дейности.

Икономиката като наука изучава как хората и обществото съгласуват своите потребности и желания. Като наука тя изследва най-вече как обществото, разполагащо с ограничени, оскъдни ресурси, решава въпросите - какво, как и за кого да се произвежда? Икономическият избор, т.е. как да се използват ограничените ресурси за задоволяване на човешките потребности и желания е нещо много обичайно. Всеки ден производители и потребители, правителството, индивидите, фирмите правят икономически избор. Този избор се налага защото ресурсите са оскъдни (ограничени).

Икономическата наука най-общо се развива в четири основни направления: обща (фундаментална) теория на икономиката с двата основни дяла - микро и макроикономика; отраслеви икономически дисциплини – икономика на индустрията, икономика на транспорта, икономика на строителството, икономика на селското стопанство, на комуникациите, на туризма, на здравеопазването и др.; функционални икономически дисциплини – финанси, счетоводство, застраховане, маркетинг, мениджмънт и др.; гранични икономически дисциплини – икономически теории, икономическа социология, икономическа статистика, икономическа география и др.

2. Икономика на знанието и подготовката на транспортни специалисти с висше образование

Икономическата дейност е най-динамичната дейност в обществото. Затова икономическият критерий засяга всички човешки дейности – стопански, политически, духовни, здравни, спортни, религиозни и др. Станал е основен при оценка на тяхната ефективност и им придава характеристика на бизнес дейности.

Съвременното стопанство се изгражда на основата на знанието. Обхванато от глобализацията, то все повече повишава ролята на науката и на специалистите с висше образование. На стопанството ни в този аспект са необходими специалисти с високи интелектуални качества и широк социален поглед върху живота. Съобразявайки се с новата действителност, ръководителите на петнадесетте страни – членки на ЕС - на пролетния Европейски съвет през март 2000 г., изработиха обща стратегия, известна като Лисабонската стратегия за икономическо и социално обновление на Европа. С нея ЕС си постави „стратегическата цел за следващото десетилетие: да се превърне в най-

динамичната и конкурентноспособна икономика в света, основана на знанието, гарантираща устойчив икономически растеж, повече и по-дори работни места, по-голяма степен на социално сближаване и опазване на околната среда”¹

Присъединяването на България към ЕС постави проблеми за ориентирането на икономиката към активно прилагане на високотехнологични производства и услуги и информационни технологии. Това налага привиждането на образователната и професионално-квалификационна структура на работната сила в съответствие с изискванията на Лисабонската стратегия като приоритет на развитието в следващите години.

Характерно е, че при висшето образование делът на висшистите във възрастовата група 25-64 г. за 15-те страни – членки на ЕС е 21% (за Финландия са 32%), а в Португалия 9%. От присъединяващите се страни Литва е с 44%, а Чехия – 12%. В същото време България има 21% висшисти.² По методика на ЕК напредък може да регистрират страните, които отчитат изпълнение на критериите: „дял на младежите, на възраст 20-24 г. които са завършили средно образование”, „обучение през целия живот” – (включващ хората на възраст 25-64 година които получават някаква форма на образование) и “дял на хората на възраст 25-64 год., които са завършили поне средно образование”.

На тази основа, въпреки че образователна структура на населението на България заема относително добри позиции спрямо средното равнище на ЕС, като цяло проблемите на образователната сфера на страната ни са тревожни,

особено отнасящи се до качеството на образователния процес.

Както се сочи в официалните документи на ЕС, 80% от предприятията считат че уменията за боравене с информационните технологии е първостепенен приоритет на програмите за професионална квалификация, а основите на тези умения се полагат в ранна възраст в училищата. За това завършването на средното образование е „най-важният образователен паспорт за участие в икономиката на обществото на познанието”.³ В противен случай отпадането на образователната система още в най-ранна възраст води до ограничени възможности за изява и ниски доходи.

Тези и други проблеми в България поставят като изключително сериозен въпросът за равнището и квалификацията на работната сила. Това с особена сила се отнася и за работната сила в транспорта. Тя не отговаря на съвременното обучение. Въпреки добрите позиции в това отношение най-вече на висшето образование през последните 5 години у нас има тенденция за търсене на квалифицирани специалисти по редица направления, като: лекари, стоматолози, фармацевти, счетоводители и застрахователи и др. в малките градове, докато по други направления има „свръхпроизводство” на кадри. В същото време има и тенденция завършилите висше образование у нас да работят в Западна Европа и САЩ в селското стопанство и в сферата на услугите.

Затова членството на България в ЕС поставя с още по-голяма отговорност изискването да се приведе в съответствие образователната и квалификационна структура на работната сила и в транспортния отрасъл с целите и задачите на Лисабонската стратегия за икономика на знанието.

¹ Лисабонската стратегия за икономическо и социално обновление на Европа., Документ на Европейската комисия, представен на извънредния Европейски съвет от Лисабон, 22-24 март 2000 г.,

² Статистически справочник 2005 НСИ, С, 2005 с 232-233

³ Европейски съвет от Лисабон – стратегия за икономическо и социално обновление на Европа. С 21

Доброто познаване и осмисляне на икономическите закономерности и категории от транспортните специалности е условие за провеждане на успешни стопански начинания в транспорта и ще способстват за по-висок икономически ефект във всички стопански дейности, на този важен за националното ни стопанство отрасъл.

Това е от изключителна важност, защото приемането на несъобразени с действителността и новите реалности икономически решения в ежедневната практика на транспортния отрасъл води до загуби в масов размер.

3. Проблеми и задачи при икономическата подготовка на бъдещите специалисти в транспортната система на България.

Сега, когато България е част от Европейската икономика, за инженерите и специалистите, работещи в транспорта в новите пазарни условия са особено актуални изискванията и принципите на модерното икономическо мислене, както в общ аспект на обучението, така и в специфичната проблематика.

В това отношение важно място принадлежи и на опита на Висшето транспортно училище „Т. Каблешков“, за повишаване на равнището на икономическите знания на студентите, обучаващи се в бакалавърски и магистърски курсове.

Сега в България транспортните кадри се обучават в технически и икономически университети. Има разнообразие от програми в различните образователни квалификационни степени.

В системата от институти за висше инженерно образование, Висшето транспортно училище „Т. Каблешков“ – е едно от старите технически училища с 85 годишна история в развитието си. То подготвя и осигурява за пазара на труда висококвалифицирани специалисти, на основата на образователна политика

изградена върху принципите на висшето инженерно образование у нас.

Образователната политика на училището е в съответствие с изискванията на Европейския транспортен пазар и се основава на дългогодишните традиции, опит и постижения на училището ни, за постигане на едно по-добро качество в образователния процес.

Освен това тя съответства на изискванията на транспортния бизнес, като важен елемент при осъществяване на европейската икономическа политика в страната ни. При подготовката на транспортни специалисти с висше образование като цяло са взети под внимание потребностите на транспортния сектор и неговото стратегическо значение за България.

Като се имат предвид новите задачи в тази насока в учебен план 2003 обща икономическа теория (икономика) е включена като задължителна дисциплина във всички бакалавърски курсове, и в курсовете за професионален бакалавър. В магистърския курс по „икономика на транспортната фирма“ се изучава - Теория на пазарното стопанство.

Студентите в някой от специалностите в училището като „ТУТ“, „Индустиален мениджмънт“ и др. изучават и дисциплините: счетоводство, финанси, мениджмънт, маркетинг, у-е на проекти и др. Съчетава се инженерната и икономическата подготовка на транспортните специалисти, което е изключително необходимо за практиката и живота.

Учебният процес в икономическото направление дава възможност да се придобие ОКС „професионален бакалавър“ по счетоводство и контрол, ОКС „магистър“ по икономика на транспортната фирма, ОКС „магистър“ по икономика на транспорта. Това е предпоставка за непрекъснатост на обучението както в нашето училище, така и с други университети, а също и за мобилността на обучението на студентите в съответствие с Болонската декларация.

В икономическото направление с най-дългогодишни традиции е специалността „счетоводство и контрол”. Повече от 10 години студентите в тази специалност се подготвят за професията счетоводители в транспорта.

Магистърската програма по икономика на транспортната фирма въведена от няколко години, бързо стана популярна и търсена. Тя е предназначена за студенти, които имат бакалавърска степен в инженерните науки и не са икономисти. Следователно повечето обучаеми са инженери работещи в транспортния сектор. В този курс обучаемите получават знания по икономика на транспортната система, финанси, финансов мениджмънт, европейско транспортно право, управление на проекти и др.

Магистърският курс завършва с дипломна работа, разработена на основата на опита на транспортни компании и фирми.

От тази учебна година (2007-2008) ще стартира магистърски курс след професионален бакалавър по „икономика на транспорта”. Той ще даде възможност на студентите от професионален бакалавър „счетоводство и контрол” да продължат обучението си в по-висока степен.

Учебният план предлага модерни и актуални икономически дисциплини (мениджмънт в транспортната дейност, маркетинг на транспортните услуги, системи за финансово управление и контрол, прогнозиране и планиране в транспорта, бизнес планиране, делови игри в управлението и бизнес решения, икономическа интеграция и др.), което дава възможност за надстройка на икономическите знания от бакалавърската степен.

От 2001-2002 г. ВТУ „Т. Каблешков” обучава студенти ОКС „бакалавър” – „индустриален мениджмънт”. Подготовката на инженерни кадри с такъв профил се основава на интеграция с широк спектър от икономически знания. Утвърди се системата на модерно

преподаване и качество в обучението на студентите в тази специалност.

Специално внимание в училището се отделя на Европейската система за натрупване и трансфер на кредити и Европейското дипломно приложение. Целта е да се засили съвместимостта на университетското образование в нашето училище и Европейските страни. Целта е завършващите да намерят реализация на Европейския транспортен пазар.

Положително е че, нашите випускници могат да намерят реализация на транспортния пазар, поради повишения интерес към училището. Характерно, е че студентите постъпват с по-висок бал от предишните години.

Има идея, която все още не е реализирана, да се развие фирмено обучение, което се осъществява в големите европейски компании. Такъв интерес проявява компанията „Ойрошпед” – ЕАД за спедитори и логистика. Този интерес към училището като надеждна институция на която може да се възложи задачата за обучение, квалификация и преквалификация на фирмения персонал не бива да се подценява.

Необходимо е да се задълбочи връзката между образователната, икономическата и социалната политика в областта на професионалното обучение и квалификация, което ще допринесе за по-добра подготовка и ефективно използване на кадрите.

Същевременно е необходимо да се направят практически стъпки за повишаване ефективността на образователния процес за по-задълбочени икономически знания за широк профил и плурализъм в обучението в съответствие с Европейската транспортна политика.

За да се повиши икономическата подготовка на студентите и да се подобри квалификацията на мениджърите и специалистите работещи в транспорта е необходимо да се активизира сътрудничеството с други европейски висши училища. Възможно е да се

разработят съвместни програми по бизнес, пазарна икономика, финанси, банки и банкови операции, управление на човешките ресурси, информационни и комуникационни технологии и др.

*

Много са предизвикателствата произтичащи от Европейските изисквания във връзка с Болонската декларация и Лисабонската стратегия, съгласно които, до 2010 г. Европа трябва да стане най-динамичната и конкурентноспособна икономика на основата на знанието и компетентността.

За да се постигне тази цел е необходима конкретна и последователна работа, както на национално, така и на международно равнище. Необходимо е сътрудничество с Европейските университети за постигането на конкурентноспособно висше образование в условията на Европейската интеграция.

ЛИТЕРАТУРА:

[1] Европейски съвет от Лисабон – Стратегия за икономическо и социално обновление на Европа. Документ представен от Европейската комисия на вниманието на извънредния Европейски съвет от Лисабон, 23-24 март, 2000 г.

[2] Петров Ив., Лисабонската стратегия за растеж и заетост в Европа и нейните предизвикателства за трудовия пазар в България, Юбилеен алманах т. 6, Стопанска академия, Свищов, 2006

[3] Vasilev, D. Experience of Higher School of Transport, Sofia in Development of Curricular in Compliance with State Requirements of Higher Education, Conference Proceedings, Second Regional Conference on Regional Education, December 5-7, 2003, Sofia, 2004.

[4] Dzhaleva-Chonkova, A. Economic Conditions and Railway Staff Training, Proceedings of the International Scientific Conference EURNEX – ZEL 2006, Zilina, 2006.

[5] Стратегически справочник, С. НСИ, 2005

IMPORTANCE OF ECONOMICS FOR PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TRANSPORT STAFF WITH UNIVERSITY DEGREES

Maria Slavova-Nocheva

Maria Slavova-Nocheva, Head of Department of Humanities, Higher School of Transport, 158 Geo Milev Street, Sofia
BULGARIA

Abstract: *The paper presents some problems concerning with the importance of economics and economic knowledge for the effective professional development of transport staff with university degrees. Special attention has been paid to the new requirements connected with the economics of knowledge proclaimed in the Lisbon strategy. Accordingly, it is emphasized on the necessity of a higher level of knowledge in economics for transport staff with university degree.*

Key words: *economics, economic knowledge, education, Lisbon strategy.*